

Ефективна економіка № 2, 2017

УДК 338

I. V. Tycha,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету харчових технологій, м. Київ
Д. О. Стеценко,
бакалавр, Національний університет харчових технологій, м. Київ

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

I. V. Tycha,
Ph. D. in Economics,
associate Professor in the Department of Management and Administration at the National University of Food Technologies, Kyiv
D. O. Stecenko,
Bachelor Degree at the National University of Food Technologies, Kyiv

CONDITION AND TENDENCY OF NATIONAL MILK AND DAIRY PRODUCTS MARKET

Досліджено стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку молока, проаналізовано обсяги виробництва молочної продукції, а також її географічну та продуктово-структурну експорт у імпорту. Вивчено потенційні ринки збуту та окреслено можливі стратегії їх освоєння.

Condition and tendency of domestic milk market is researched, production of dairy products, its geographical and product structure of export and import is analyzed. Potential markets and possible strategies for their development are outlined.

Ключові слова: молоко, молочна галузь, експорт, імпорту, ринки збуту, стратегія.

Key words: milk, dairy industry, export, import, markets, strategy.

Постановка проблеми. Молочна галузь – один з провідних секторів української економіки. Показники даної галузі потребують постійного спостереження для виявлення змін та слабких місць і пропонує швидкі рішення. Молочна галузь – одна з найбільш, де України повністю покраве свої потреби самостійно, а тому займає зовнішньоекономічному діяльності. Враховуючи втрату ринків Росії, доцільно знайти шляхи виходу на нові ринки збуту молочної продукції ґрунтуючись на економічному стані молочної галузі, змінах в її структурі та обсягах виробництва для забезпечення подальшого розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень та аналіз публікацій. Дослідження питань закономірностей функціонування ринку молочної продукції займає: Керанчук Т.Л., Моєнська Т.Л., Скопенко П.С., Бовкун А.О., Бутенко М.І., Загворонна І.В., Пonomarenko A.C. Дослідженням стану та тенденцій світового ринку молока присвячені праці Козака О.А., Колшанков Ю.В., Іванова С.В.

Зв'язку увазі дослідженням питань ринку молока та молочної продукції приділяють у своїх працях такі відомі вчені та фахівці, як Н.С. Бєльська [1], П.С. Березівський, С. В. Васильчук, А. М. Лисенко, П. Т. Сабчук, О. В. [6], Шубровська [7], Т. В. Савельєва та інші дослідники.

Висла основною матеріалу дослідження. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробін, сироварка, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є провідних в структурі харчової індустрії України. Молочна продукція є одним із основних продуктів харчування та суттєвим компонентом при виробництві різноманітних товарів харчової промисловості, зокрема, кондитерських виробів, соусів, майонезу [4].

Виробництво молочної продукції залишається одним із важливих секторів економіки, який постійно розвивається. Але, при цьому в Україні кожен рік спостерігається зниження чисельності поголів'я корів (табл. 1).

Таблиця 1.

Категорія господарств	Чисельність корів за категоріями господарств у 2012-2016 рр., тис. голів					Відхилення 2016/2015	2016/2012
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.		
Сільськогосподарські підприємства	575	565	529	520,8	499,6	-4,07%	-13,11%
Господарства населення	1979	1944	1857,5	1735,5	1674,9	-3,49%	-15,37%
Усі категорії господарств	2554	2509	2386,5	2256,3	2174,5	-3,62%	-14,86%

Джерело: [7]

Як видно з таблиці, поголів'я корів швидко зменшується, як у сільськогосподарських підприємств, так і у господарств населення. Так, загальна кількість корів скоротилася з вересня 2012 р. по вересень 2016 р. на 370,5 тис. голів або на 14,86%. Станом на 1 вересня 2016 року, 74% від загальної виробництва молока, виробляється на господарствах населення, а 26% на сільськогосподарських підприємствах відповідно. Варто зазначити, що прослідковується тенденція до поступового спадку виробництва на господарствах населення. Так, в 2014 році, господарства населення виробили 76,3% продукції, у 2015 їх доля вже складала 75%. Ця тенденція є позитивною, адже зростання виробництва відбувається на сільськогосподарських підприємствах, які, в свою чергу, дотримуються санітарних вимог та гарантують високу якість продукції належної якості.

Динаміка виробництва молочних продуктів в Україні у 2012-2016 рр. наведена в табл. 1.

Таблиця 2. Виробництво молочної продукції в Україні у 2012-2016 рр., тонн

Найменування продукції	Фактично вироблено					Відхилення			
	2012	2013	2014	2015	2016	Абсолютне, тон	Відхилення 2016/2015	Відхилення 2016/2012	Відхилення 2016/2012
Молоко оброб. рідке	698181	631173	721387	660434	632108	-28326	-66073	-4,29	-9,46
Молоко і вершки сухі	53407	38804	45540	44735	43780	-955	-9627	-2,13	-18,03
Масло вершкове	69898	61514	80144	70155	70749	594	851	0,85	1,22
Сир свіжий	58615	53265	50226	43959	46406	2447	-12209	5,57	-20,83
Сир жирний	127365	110935	85227	83227	76092	-7135	-51273	-8,57	-40,26
Консерви молочні	47147	36778	33026	30358	27767	-2591	-19380	-8,53	-41,11
Прод. кисломолочна	372023	355716	326758	290231	290481	250	-81542	0,09	-21,92
Казейні	6179	2321	3630	4451	4889	438	-1290	9,84	-20,88
Морожено та харч. лід	95435	95581	88393	77426	82347	4921	-13088	6,36	-13,71
Сиреди та сум. жиrowі	38841	33751	33090	23368	19470	-898	-19371	-16,68	-49,87
Молокомісні продукти	87661	83084	109691	102665	92091	-10574	4 430	-10,30	5,05

Джерело: [6]

З табл. 1, 2 можна побачити, що по більшості груп відбувається поступове, постійне скорочення обсягів виробництва, у середньому на 12% за 2 роки і від 10% до 50% за 5 років. Найбільшого спаду зазнали сиреди та жиrowі суміші – майже на 50% за 5 років та на 16,68% за минулий рік, щорічно сильно зникається обсяг консервів молочної продукції та жирних сирів – загалом на 40% або 51 та 19 тис. тон відповідно за 5 років та на 8,5% або 7,1 та 2,6 тис. тон відповідно за минулий рік. Молоко рідке та кисломолочна продукція зникли обсяги виробництва на 10% та 22% за 5 років відповідно – майже на 0,1%, що вже є позитивною тенденцією, враховуючи падіння на 22% за останні 5 років.

Населений зростає, морозива та сиrowі є позитивним приростом з точки зору їх вартісного розросту, адже, порівняно з 2012 роком, дані види продукції теж зазнали зменшення обсягів виробництва на 21%, 13,7%, 20% відповідно. Хоча, звісно, тенденція до зростання в останній рік є позитивним явищем.

Сирна продукція що нарастала обсяги виробництва порівняно з 2012 роком з маслом вершкове – на 1,22%.

Зниження обсягів виробництва молочної продукції, насамперед, пов'язано зі зниженням споживання молока та молочнопродуктів на душу населення внаслідок зниження платоспроможності населення та підвищення цін реалізованої продукції, а також втрату ринку Росії.

Структура виробництва української молочної продукції у порівнянні на наведено на рис. 1.

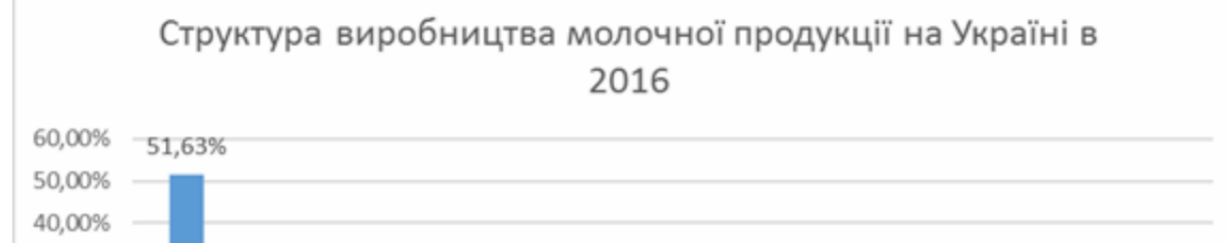

Рис. 1. Структура виробництва української молочної продукції у 2016 р. [6]

Отже, бачимо, найбільшу частку у виробництві молочної продукції має масло – понад 50% від всього загального обсягу виробництва. Друге місце належить жирним сиром – 20%, на молоко та кисломолочні продукти припадає 10%. Одним із найбільш популярних видів молочної продукції за кордоном, суше молоко, яке лише 2% у загальному обсязі виробництва, що свідчить про незначну частку національного експорту даного продукту.

Дослідження світового ринку молока дозволяють що світове виробництво молока постійно зросло протягом минулих десятиліть, додаючи порівно в середньому 2%. У 2015 воно досягло 800 млн. тонн. Найбільшими виробниками є СС, Індія і США які виробляють половину молока в світі. Китай виробляє лише 5% і ділить з Пакистаном 4 і 5 місця. Україна знаходиться в другій десятці найбільш країн-виробників з обсягом 10,6 млн. тонн і має частку 1,3% в світовому виробництві [9].

Середній наїди на корову в світі склав 1,15 тон в 2015. У США цей показник найбільший – 10,15 тон. В СС отримали 6,87 тон, в Індії – 1,21 тон, в Китаї – 1,97 тон, в Російській Федерації – 3,62 тон. В Україні, за даними Держстатисту, середній уїди від корови 1,44 тонн, при цьому показник для сільськогосподарських підприємств склав 5,35 тонн, а для господарств населення – 4,44 тон. Динаміка цього показника в Україні позитивна. Протягом останніх 5 років середня продуктивність корови збільшувалася порівно на 1% на рік. Світовий показник надів на корову за останні 5 років суттєво не змінився.

Найбільше в світі молоко споживається в формі свіжого молочної продукції загально виробництво яких склало 415 млн. тонн в 2015 році. Тут лідерами є Індія (23%), СС (11%), Китаї (10%), Пакистан (8%) і США (6%). Необхідно відзначити, що в цю категорію потрапляє також молоко, яке споживається в сирому вигляді і саме це повністю високої пошіві країні, що розвивається в топ світових виробників. Наприклад, в Китаї майже все молоко власного виробництва споживається в формі свіжого молочної продукції [9].

Сирів в світі було вироблено 22,6 млн. тонн в 2015 році. Найбільший виробник – СС, його частка в світовому виробництві становить 45%. За ним слідують США (23%), Бразилія (3%), Єгипет (3%), Аргентина (2%). Україна – у другій десятці з часткою 0,2%, при цьому це сирна країна в світі, виробництво сиrowі в якій стрімко скоротилося (за даними 2016 року прослідковується збільшення обсягів виробництва сиrowі на 5% порівно з 2015 роком). У Російській Федерації, яка до недавнього часу була головною і майже єдиною країною-лідером у світовому виробництві сиrowі, внутрішнє виробництво знайшло зростає зі середнім темпом 2,7% на рік (2010-2015 рік).

Виробництво вершкового масла в світі склало 10,5 млн. тонн. Найбільші виробники – Індія (36% світового виробництва), СС (22%), США (8%), Пакистан (7%), Нова Зеландія (6%). Україна тут теж не потрапляє в першу десятку, а її частка становить 1% [9].

Обсяг виробництва сухого знежиреного молока в світі склав 4,4 млн. тонн в 2015 році. Цікаво, що виробництво цього продукту в останній часом зросло найбільшими темпами серед інших молочних продуктів – в середньому на 5% на рік протягом 2010-2015 рік. Топ-5 виробників – це СС (34%), США (23%), Нова Зеландія (12%), Австралія (5%) і Індія (5%). Найбільше зростає було в СС і Індії (в середньому 9% в рік протягом 2010-2015 рік). Україна, за розрахунокними оцінками OECD-FAO Agricultural Outlook 2016-2025, займає 8 місце серед найбільш виробників СММ і має частку 2,5% в світовому виробництві [9].

Провідні країни-експортери молока у 2016 року наведені на рисунку 2 та 3.

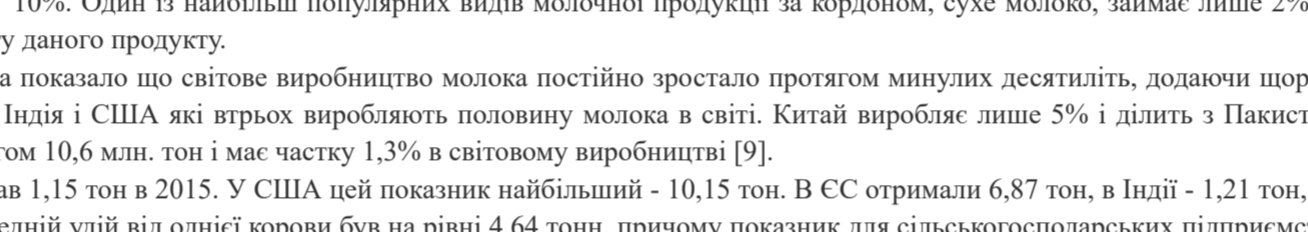

Рис. 2. Країни-експортери молока та вершків незгущених у 2016 р. [6]

Отже, бачимо, найбільшу частку у експорті молока та вершків незгущених у 2016 р. належали: Німеччині – 38,83%, Бельгії – 22,33% та Туркменістану – 18,45%.

Як видно з рисунку 2, провідні позиції щодо експорту у секторі молока та вершків незгущених у 2016 р. належали: Німеччині – 38,83%, Бельгії – 22,33% та Туркменістану – 18,45%.

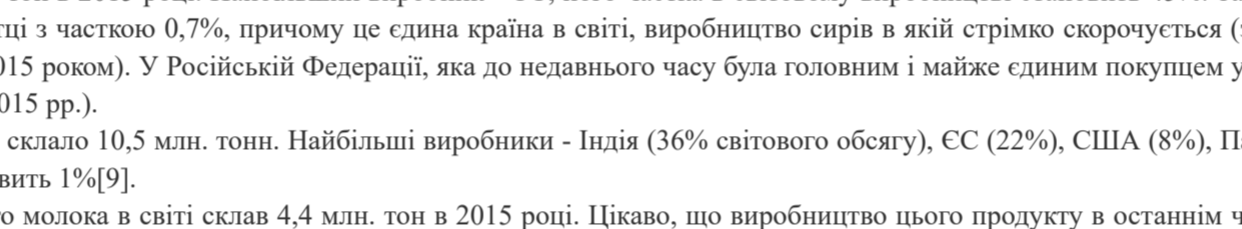

Рис. 3. Країни-експортери молока згущеного у 2016 р. [6]

З рисунку 3 бачимо що беззаперечно лідером експорту молока згущеного виступає Білорусь з часткою 66,74% від загального експорту. Російська Федерація займає 10,48% світового експорту молока згущеного, Німеччина – 7,74%, а Бельгія – 4,19%.

Провідні позиції у 2016 році у експорті вершкового масла належали: Нова Зеландія (23,94%), Нідерланди (15,69%), а у секторі сиrowі Польщі (40,66%) та Німеччині (27,14%) [5].

Рис. 4. Країни-імпортери молока та вершків незгущених у 2016 р. [6]

Одними з найбільш імпортерів молока та вершків у 2016 р. були Молдова (53,95%), Грузія (18,14%) та Лівія (9,84%).

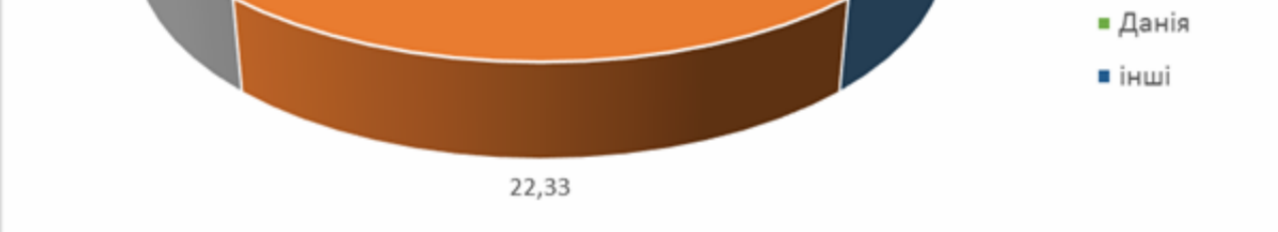

Рис. 5. Країни-імпортери молока згущеного у 2016 р. [6]

Найбільше згущеного молока імпортує Казахстан (19,96%) та Туркменістан (14,85%).

Масла вершкового найбільше імпортує Грузія (18,78%) та Марокко (15,50%), сирів – Казахстан (43,24%) та Молдова (32,46%).

Варто відзначити, що у структурі імпорту молочної продукції існує категорія імпортерів «інші», що свідчить про існування попиту у багатьох країнах світу, а отже вітчизняні експортери можуть розширювати географію своїх поставок у разі вибору ефективних стратегій освоєння закордонних ринків збуту.

Структура експорту та імпорту молочної продукції України у 2015-2016 рр. наведена у табл. 3.

Таблиця 3. Структура експорту та імпорту молочної продукції України у 2015-2016 рр., тонн

Найменування продукції	Експорт			Імпорт			Ек. до імп. рівні більше	2016	2015
	2016	2015	16/15, %	2016	2015	16/15, %			
Молоко і вершки	5787	5795	99,9%	310	213	145,5%	18,67	27,21	
Молоко згущене	39143	39037	100,3%	620	337	184,0%	63,13	115,84	
Кисломол. прод.	2068	2456	84,2%	1647	2113	77,9%	1,26	1,16	
Мол. сироватка	16684	17845	93,5%	420	689	61,0%	39,72	25,90	
Масло тваринне	6395	8004	79,9%	872	154	566,2%	7,33	51,97	
Сиrowі	4798	4784	100,3%	4307	3274	131,6%	1,11	1,46	
Морожено	4148	4055	102,3%	89	102	87,2%	46,61	39,75	
Казейні	4512	4256	106,0%	51	33	154,9%	88,47	128,97	
Вартість тис. дол.	126478	140786	89,8%	26591	21123	125,9%	4,76	6,67	

Джерело: [6]

З табл. зрозуміло, що поряд зі скороченням виробництва, скоротилося і обсяг експорту молочної продукції. Суттєвого зниження експорту зазнали молочна сироватка, масло тваринне та кисломолочна продукція, що зменшило дохід і грошовий експорт на 10%. Інші види продукції, які обсяги збуту залишилися на рівні минулого року або збільшилися на дохід у грошовій формі вилучили незначно. Варто відзначити, що поряд зі скороченням експорту, це 25% зростає імпорту молочної продукції, а саме: сирів – більше ніж на 1 тис. тон, тваринного масла – у 5,5 рази та молока згущеного – майже у 2 рази.

Враховуючи зміну структури виробництва молочної продукції в Україні та злиття основної частини українських виробників молочної галузі, варто зазначити основних країн виробничого ринку України та розглянути їх вплив на внутрішньому та зовнішньому ринках. Сьогодні в Україні майже 80% ринок контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів. Розглянемо перелік найбільш значущих підприємств молочної промисловості на Україні за результатами 2015 року на рисунку 6.

Рис. 6. Виручка за 2015 рік, млрд. грн [5]

За результатами 2015 року, найбільш продуктивною компанією став Terra Fud, з виручкою у 3,435 млрд. грн. «Терра Фуд» є лідером в Україні з виробництва фасованого вершкового масла і плавального сиrowі. Своєю продукцією «Терра Фуд» постачає більш ніж в 40 країн, у тому числі на Близький Схід, в країни Північної Африки, на Балкани, а також в Китай і Шинчу Кореї [5].

«Молочний Альянс» лідирує за обсягами продажів молока в Україні (22% ринку). Компанія також є №1 по виробництву і експорту сухої молочної сироватки. Своєю продукцією в Україні є 35 заводів, а тому числі в найбільш-мультинаціональній. У грудні 2015-го вона отримала сертифікати на експорт молочної продукції під ТМ «Славик» в Китай, а з 10 січня 2016 права експорту до країн СС. Загалом в 2016 році ГК «Молочний альянс» було експортовано 550 тон вершкового масла, 140 із яких, до СС, 382 – до Марокко та Сингапу і 25 тон до ОАЕ.

«Альміра» – одним з найбільш продуктивних заводів сиrowі в Україні, у тому числі на ринках СНД і Африки, на Близький Схід, в США, Мексику, Японію.

Після «Альміра» після завершення російсько-української війни для української молочної продукції, активно розвиває експорт, зокрема, основне ринки Китаї та Казахстану. У червні 2016 року «Дніпровський» відправив в КНР перші 350 т сухої молочної сироватки [5].

Отже, після втрати можливості експорту в Росію, усі великі підприємства України зосередили основну частину свого експорту на ринках Близького Сходу (Молдова, Єгипет, Марокко, Казахстан, ОАЕ, Туніс, Лівія, Алжир) та почали освоювати такі нові ринки як СС та Китай, що мають або великі перерони для входу на ринок або не зручне географічне положення для торгівлі молочними продуктами.

Сьогодні, основним джерелом виходу на українських ринках залишається стратегія лідерства за цінами. Так, зважаючи на зниження молочної продукції в Україні, необхідно знизити ціну на 52-23 тис. за тону загального вмісту. Українські підприємства можуть продавати таку товарність по \$1,8-1,9 тис./т. За вересень 2016 року, середньою ціною сухої знежиреної молочної продукції в Україні склала \$1,73 євро за 100 кг продукції у Півночі та \$2,01 євро у Німеччині та \$2,01 євро у Нідерландах та Бельгії. Ціни за українських виробників у середньому складала 180 дол. за 100 кг продукції, що приблизно на 5% дешевше ніж ціни у виводі частині СС (Нідерланди, Бельгія, Німеччина). Варто зауважити, що це у більшості країн українських виробників на що продукцію складала 170 дол. за 100 кг [6]. Це означає, що для виходу на ринок СС, національні виробники можуть зменшити свою виручку і все ще бути задоволені результатом.

Висновки. Сучасний ринок молочної продукції України характеризується постійним зникненням обсягів виробництва продукції (від 10% до – 50% за останні 5 років), зокрема, зростає скорочення молочної продукції на 15% за останні 5 років. Варто зазначити що за 2016 рік темп зникнення обсягів виробництва скоротилося, деякі групи товарів (сиrowі, сиреди, вершкове масло, кисломолочна продукція, морозива) навіть мають позитивну динаміку, порівно з 2015 роком. Це означає що криза, що виникла після втрати ринку Росії, поступово проходить, а підприємства молочної галузі ринку для реалізації своєї продукції. Національні ринками для експорту сьогодні є країни Близького Сходу (Молдова, Єгипет, Марокко, Казахстан, ОАЕ, Туніс, Лівія, Алжир), починають кувати шлях продукції також ринки Китаю та СС. Основною конкурентною перевагою інших підприємств є оптимальне співвідношення ціни та якості продукції, що дозволяє продавати продукцію на вимогливих ринках (наприклад СС) та бути цікавими для виробників цього ринку завдяки низькій ціні продукції.

Література.

1. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – с. 61-64
2. Керанчук Ю.В. Молочний сектор України – перспективи / Ю.В. Керанчук // Аграрний експерт. – 2015. – № 6. – с. 10-12
3. Косенко С.В. Теоретичні положення стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств: визначення та класифікація / С.В. Косенко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики – 2011. – № 3(15). – С. 117-128
4. Скопенко П.С. Сучасний стан та тенденції розвитку молочної галузі України // Інститут післядипломної освіти НУХТ – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pdk.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259
5. TOP-10 найбільш виробників молочної продукції в Україні // Аграрний експерт. – 2016. – № 6. – с. 10-12
6. World Dairy Statistics 2016. – Режим доступу: http://www.worlddairy.org/ukr/analysis/whodismilk/whodismilk-analika/category/2016
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
8. Офіційний сайт Групи компаній «Молочний альянс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://milkalliance.com.ua
9. Світовий ринок і місце молока на ньому / Милко-ау (2016). – Режим доступу: http://milka.info/ru/post/mirovoj-rynok-moloka-i-mesto-ukrainy-na-nem

References.

1. Bondarenko V.M. (2008). "Development of the efficient milk production and its industrial processing in Ukraine", *Ekonomika APK*, – vol. 5. – pp. 61-64
2. Keranuchuk Yu.V. (2015). "Dairy Sector: Realities and Prospects". *Agro-Biznes Forum*, – vol. 6. – pp. 10-12
3. Kosenko S.V. (2011). "Theoretical International Business Strategy: definition and classification", *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvami mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky* – vol. 3(15). – pp. 117-128
4. Skopenko P.S. (2011). "Current state and trends of dairy industry in Ukraine", *Insytut pistudipnomoi osvity NUKHT* [Online], available at: http://pdk.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259 (Accessed 10 Dec 2016)
5. Top-10 most milk producers in Ukraine // *AgroExpert* (2016), "TOP 10 most milk producers in Ukraine", available at: http://pdk.kiev.ua/index.php/post/top-10-najbils-virobnikiv-molочноi-produktsii-v-ukraini